

Les colònies industrials, nuclis d'atracció de població

Des dels seus orígens les colònies industrials han estat un centre d'atracció de població. La construcció de les colònies industrials a les valls del riu Llobregat, Cardener i Ter, principalment, van provocar el desplaçament de població d'unes zones, generalment rurals i provinents dels altiplans propers, cap a les noves zones industrials i de poblament que s'anaven configurant al llarg d'aquestes valls fluvials.

Aquests moviments migratoris de les zones properes són molt clars en els inicis de la industrialització. La majoria de la població procedeix de zones rurals properes com a conseqüència d'un excedent agrícola i d'altres activitats en decadència, sobretot les manufactures tèxtils. La colònia industrial, a més de feina, oferia la possibilitat d'escapar-se de la fam i d'obtenir una sèrie de serveis que mancaven en el lloc d'origen. Diferents estudis han analitzat la procedència d'aquesta mà d'obra propera (1).

Més endavant la procedència de la mà d'obra que entrava a treballar a les diferents colònies es va anar diversificant tant a nivell espacial com temporal. El present article planteja un estudi demogràfic sincrònic que intenta analitzar algunes característiques de la immigració en les principals colònies industrials del Bages i algunes del Baix Berguedà en un moment històric concret. A la dècada dels vuitanta del segle passat quan encara moltes de les fàbriques tèxtils treballaven i els habitatges de les colònies estaven majoritàriament ocupats vàrem analitzar l'origen dels immigrants d'algunes colònies de la conca del Llobregat-Cardener.

La metodologia utilitzada va ser fer un buidat del cens del 1981

o el padró de 1986 i anotar l'any d'arribada de la població immigrada i el seu lloc d'origen a més d'altres variables demogràfiques que s'escapen de l'objectiu del present article. Aquest buidat de les dades del cens o padró va ser realitzat per l'alumnat del 1r curs de Magisteri de l'Extensió Universitària de Manresa que depenia de l'UAB durant el curs 1986-1987.

La majoria de les colònies investigades eren del Bages i en menor nombre del Baix Berguedà. En concret es va estudiar l'origen dels immigrants de deu colònies del Bages (Soldevila, Galobard, Borràs, la Bauma, Gomis, Valls, Antius, Cortès, Cavaller i Jorba) i tres del Baix Berguedà (Pons, Marsal i Ametlla de Merola). La selecció de les colònies es va fer en funció de la procedència geogràfica de l'alumnat que estava format majoritàriament per alumnes dels pobles del Bages i en menor nombre del Berguedà. De les principals colònies del Bages d'aquells temps només falta l'anàlisi demogràfic de la colònia Palà (2) i el Burés (3). Les dades de les colònies la Bauma, Pons, Borràs, Gomis i Soldevila són extretes del cens de 1981, mentre que les de la resta de colònies són dades del padró de 1986.

Tant en un cas com en un altre els valors obtinguts corresponen als censos o padrons del habitatges de les colònies en aquell any concret. Com tothom sap, en aquells temps, el fet de residir en una colònia industrial concreta estava motivat perquè algun membre de la família era treballador de la fàbrica de la colònia. En conseqüència l'anàlisi dels residents de les colònies en aquells anys ens mostren d'una manera

clara la importància i l'origen dels immigrants de les colònies tèxtils.

La població de les colònies

Si analitzem les dades poblacionals d'aquells anys a nivell global de les tretze colònies trobem que dels més de 3.000 habitants que hi residien, 1.386 havien nascut al mateix municipi (podia ser a la colònia o a una altra entitat de població de la mateixa localitat ja que les dades censals no ho diferencien) i més de 1.700 eren immigrants. És a dir, que a nivell global la població immigrada supera en un 11% la població autòctona. Però aquestes dades ens amaguen la heterogeneïtat que hi ha entre les diferents colònies i per això en el quadre 1 hem desglossat aquestes dues variables segons cada colònia (veure Quadre 1)

Com es pot observar, per sota de la mitjana de població immigrada hi ha les colònies de l'Ametlla de Merola, Cavaller, Cortès, Marsal, Pons i Valls mentre que la resta presenten valors superiors a la mitjana. És a dir, que a mesura que anem cap al nord el percentatge d'immigració disminueix, i una majoria de la població resident a la colònia l'any 1981 o 1986 havia nascut en el mateix municipi, ja fos a la colònia, al poble, o a altres entitats de població menors del municipi o cases rurals.

On el pes de la immigració a les colònies tèxtils era considerable va ser a les colònies més meridionals localitzades la major part d'elles al costat de les línies ferroviàries Barcelona-Manresa de la Renfe i dels Catalans. Coberts els excedents de mà d'obra agrària del municipi en èpoques anteriors, va caldre recórrer a gent d'altres indrets que van trobar un lloc

de treball en les colònies industrials localitzades en el curs mitjà del Llobregat.

Naturalesa dels immigrants

Però quina era la naturalesa d'aquesta població immigrada?. D'on venia?. En el quadre 2 hem recollit els percentatges de població immigrada nascuda a Catalunya i a la resta de l'estat. Com és sabut la importància de la població immigrada de fora de l'estat era molt baixa en aquella època, concretament representava una mica menys de l'1% en el total de les colònies, i es troba localitzada en colònies molt concretes com la Bauma i Borràs (4). També hem diferenciat les colònies segons fossin del Bages o del Berguedà ja que els valors que presenten són molt diferents com es palesa en el quadre estadístic adjunt.

Com es pot observar en els dos casos la importància de la immigració de la resta de l'estat era superior a la mitjana de Catalunya i a la de la pròpia comarca, malgrat que en tots els casos aquest valors havien baixat en els últims anys gràcies al descens de l'arribada d'immigrants a Catalunya i a l'augment de la població autòctona. Aquests valors ens manifesten que a les colònies la immigració procedent d'altres regions de l'estat encara era molt important ja que en molts casos es tractava d'una immigració relativament recent, dels anys seixanta cap als vuitanta com veurem més endavant.

De nou constatem la diferent realitat sociocultural de les dues comarques. Al Bages, el percentatge de població procedent de fora de Catalunya era un 14% superior a la que es donava al Berguedà. El Bages com a comar-

QUADRE 1. Població autòctona i immigrada segons colònies. 1981-1986

Colònia	% Població autòctona	% Població immigrada
Ametlla Merola	53,82 %	46,18 %
Antius	10,34 %	89,66 %
Bauma	33,07 %	66,93 %
Borràs	42,87 %	57,13 %
Cavaller	47,22 %	52,78 %
Cortès	46,66 %	53,34 %
Galobard	30,00 %	70,00 %
Gomis	21,74 %	78,26 %
Jorba	36,24 %	63,76 %
Marsal	53,42 %	46,58 %
Pons	46,43 %	53,57 %
Soldevila	36,22 %	63,78 %
Valls	54,20 %	45,80 %
TOTAL	44,74 %	55,26 %

ca més industrial, malgrat la difícil situació de l'època, havia estat un centre receptor i d'atracció d'immigració forana més important que el Berguedà.

Període d'arribada de la immigració

A quins anys van arribar els immigrants a les colònies?

A partir de les dades demogràfiques dels anys vuitanta vam buscar l'any d'arribada dels immigrants de cada colònia. Malauradament les dades que oferim són d'onze colònies ja que no tenim les dades desglossades de l'Ametlla de Merola i cal Marsal. També en alguns censos hi ha un nombre de persones que si bé especifiquen el lloc d'origen no especifiquen l'any en què van arribar a la colònia. A aquests valors els hem donat un tractament diferenciat de la resta.

Hem agrupat els resultats en quatre períodes: els que van arribar abans de l'any quaranta, o sigui abans i durant la guerra civil; els que ho van fer entre aquesta data i els anys seixanta i que corresponen als que es van desplaçar durant l'etapa autàrquica; en tercer lloc els que van arribar a la colònia entre els anys seixanta i setanta-cinc i que correspon al l'etapa del gran creixement eco-

nòmic, malgrat que la forta crisi del tèxtil provocués el tancament de moltes fàbriques de riu i colònies industrials, com el Cavaller, Jorba, Gomis, Borràs o Antius, entre altres; i finalment els que van arribar entre aquests anys i la dècada dels vuitanta.

La majoria dels immigrants de les colònies analitzades van arribar entre els anys seixanta i setanta-cinc, quasi el 45 % del total, seguit del període de 1940 a 1960 que representen el 29 %. Com a molts altres llocs (5) la immigració es va frenar molt a partir dels setanta ja que representen l'11 % del total d'immigrants que han

A part del període d'arribada, també hem diferenciat els immigrants procedents de la pròpia comarca, és a dir, del Bages o Berguedà, segons cada colònia, els provinents de la resta de Catalunya (6), i finalment els de la resta de l'estat espanyol. Els resultats els hem resumit en el quadre 3. Com es pot veure la majoria d'immigrants anteriors als anys quaranta procedien de la pròpia comarca o bé d'altres comarques catalanes mentre que la immigració procedent d'altres regions de l'estat era molt poc important.

És evident, doncs, que les colònies industrials es fornien, sobretot en aquells temps, dels excedents agraris del camp català (una tercera part dels "catalans" de les colònies dels anys vuitanta hi van arribar abans de la guerra civil). Seguien els procedents de la pròpia comarca que representen un 23 % del total dels que hi van arribar a la dècada dels vuitanta. Més endavant analitzarem l'origen geogràfic concret d'aquests immigrants.

Aquesta situació canvia a partir dels anys quaranta ja que la mà d'obra autòctona és insuficient per cobrir les demandes del mercat laboral i, malgrat la manca d'especialització i domini de l'activitat industrial, arriben a les colònies un percentatge important de treballadors, la majoria de zones rurals de l'Espanya interior que representen la meitat de tots els que arriben a treballar a les colònies. Són anys en què tot i l'etapa autàrquica que es viu, les fàbriques treballen a ple rendiment per la manca de competència estrangera i això es tradueix en un augment del nombre de treballadors (7).

Com es pot veure quasi la meitat dels treballadors procedeixen d'altres zones de l'estat però aquesta dada global amaga fortes diferències entre les colònies. De nou ens trobem que les colònies del sud presenten uns valors molt diferents a les colònies del nord del Llobregat i Cardener. Per exemple, a la Bauma, per cada "català" que hi arriba en aquest període, hi arriben tres immigrants d'altres zones de l'estat, mentre que a la colònia Pons aquesta proporció baixa a 1/1,7.

Grup de dones de cal Vidal (Puig-reig) davant la porta de l'església de la colònia (anys seixanta del s. XX)

(ARXIU CARME ZAMORA)

arribat a les colònies al llarg del quatre períodes. Aquesta disminució dels moviments migratoris es deu a la suma de diferents factors. D'una banda comencen a arribar al mercat de treball les classes més nombroses nascudes en els anys d'eufòria econòmica i, per tant, no calen nous immigrants; d'altra banda hi va haver una forta recessió econòmica motivada per una crisi mundial que va repercutir greument en el tèxtil a finals dels setanta, com hem esmentat abans.

QUADRE 2. Naturalesa dels habitants. 1981-1986

	% nascuts a Catalunya	% nascuts resta estat
Catalunya (6)	65,91 %	34,09 %
Bages	73,56 %	26,44 %
Berguedà	82,06 %	17,94 %
Colònies Bages	51,22 %	48,78 %
Colònies Berguedà	65,32 %	34,68 %

En un estudi fet per l'Institut de Sociologia Aplicada sobre l'origen dels immigrants a les colònies Ametlla, Manén, Vidal, Soldevila i Rosal durant el període de 1940 a 1965 obtenen les xifres d'un 60,5% de nousvinguts "catalans" respecte a un 39,5% de vinguts d'altres zones de l'estat. Aquesta situació encara augmentarà més a partir de la dècada dels seixanta, ja que el 60% dels habitants de les onze colònies analitzades, segons les dades dels anys vuitanta, procedien d'altres regions de l'estat. Els nascuts a Catalunya continuen la tendència a la baixa, manifestada ja en el període anterior, mentre que augmenten els nascuts a la mateixa comarca.

La liberalització econòmica espanyola va afavorir el moviment i èxode de moltes zones agràries del camp espanyol cap als nuclis industrials. Les colònies industrials no van restar al marge d'aquest fenomen generalitzat arreu, i un nombre considerable de treballadors procedents de diferents regions de l'estat van ocupar els llocs de treball que necessitaven moltes fàbriques tèxtils que van sobreviure a la forta crisi d'aquells anys. Esgotat el filó de mà d'obra del país va caldre recórrer a la d'altres zones de l'estat. El 44% dels immigrants de fora de Catalunya declaren, durant la dècada dels vuitanta, que es van establir a les colònies industrials en aquest període.

Finalment els valors de procedència tendeixen a igualar-se a l'últim període, si bé encara els arribats d'altres zones de l'estat són el valor més alt. La importància dels nousvinguts a la comarca, probablement es deu a moviments de població entre diferents colònies tèxtils. El tancament d'algunes d'elles provocava el desplaçament cap a altres colònies, tant els que procedien de la mateixa raó social, com els d'una altra empresa.

Origen geogràfic de la immigració

A l'hora d'analitzar l'origen geogràfic dels immigrants, segons les dades censals de la dècada dels vuitanta, de tretze colònies industrials del Bages i del Berguedà hem diferenciat tres nivells de

Grups de treballadors de la colònia Viladomiu Vell (Gironella) a finals del s. XIX.
(ARXIU VILADOMIU DE CAL MARÇAL)

procedència: 1- els que procedien de la pròpia comarca; 2- els que provenien de diferents comarques catalanes; 3- i els vinguts d'altres regions de l'estat. Ja hem esmentat anteriorment que la poca importància de la immigració estrangera en aquells anys fa que no li dediquem una anàlisi detallada.

Els resultats de les dades sobre els municipis de la comarca s'han agrupat en el quadre 4.

En els dos casos s'observa que la immigració d'aquells anys ja no sortia dels municipis més rurals de la comarca, com havia passat en els primers temps de la industrialització, sinó dels municipis més propers a les colònies. En el cas del Bages a part de Manresa que apareix en primer lloc pel seu volum poblacional (8) destaquen Navàs, Cardona i Súria que són els municipis grans que es troben més a prop d'algunes de les colònies industrials de la conca del Cardener.

Al Berguedà passa més o menys el mateix. L'anàlisi de la procedència dels immigrants a l'Ametlla de Merola, Marsal i Ponsens mostra que la majoria de la població que hi arriba s'ha desplaçat des dels municipis més propers, com Gironella, Casserres i Viver i Serrateix, mentre que els procedents de l'Alt Berguedà són poc importants en el total de la immigració intracomarcal. Analitzant les dades de Catalunya ens trobem amb un fet bastant semblant. La majoria dels immigrants que van a les tretze colònies són de les comarques més properes on hi ha les colònies, fet que ens obliga a remarcar la gran mobilitat que hi havia entre les colònies durant aquells temps.

En el quadre 5 hem recollit les dades de les principals comarques que aporten població a les colònies. La dada més significativa és la de la dreta, on es pot observar el percentatge que representa aquesta emigració sobre el total de població de la pròpia comarca. Com es pot veure, el Solsonès i el Berguedà són, de totes aquestes comarques, les que van furnir de treballadors les colònies industrials de les conques fluvials del Llobregat i Cardener, des del punt de vista d'importància qualitativa. Per tant, la principal procedència dels immigrants són de les comarques més properes, ja sigui del Bages al Berguedà, del Berguedà al Bages, i del Solsonès a les dues comarques industrials. Per tant,

QUADRE 3. Període d'arribada dels immigrants

	Abans 1940	1940-1960	1960-1975	1975-1986	Sense dades
Comarca	35,7 %	26,7 %	20,7 %	37,0 %	12,4 %
Catalunya	45,5 %	23,9 %	18,5 %	20,5 %	21,4 %
Estat	18,8 %	49,4 %	60,8 %	42,5 %	66,2 %

QUADRE 4. Origen dels immigrants per municipis

Colònies del Bages		Colònies del Berguedà	
Manresa	29,5 %	Gironella	26,7 %
Navàs	17,6 %	Casserres	15,8 %
Cardona	8,6 %	Viver i Serrateix	9,9 %
Súria	5,5 %	L'Espunyola	6,9 %
Sallent	5,3 %	Montmajor	6,3 %
Sant Vicenç C.	3,6 %	Avià	5,9 %

QUADRE 5. Origen dels immigrants per comarques

Comarca	% sobre total immigrants	% sobre total població comarca
Barcelonès	19,1 %	0,04 %
Bages	16,2 %	0,6 %
Berguedà	14,9 %	2,1 %
Solsonès	10,2 %	5,5 %
Segrià	9,2 %	0,3 %
Vallès Oc.	5,9 %	0,06 %
Osona	5,4 %	0,3 %
Anoia	3,0 %	0,2 %

QUADRE 6. origen dels immigrants per provincies

Província	% sobre total immigrants	Província	% sobre total immigrants
Jaen	19,1 %	Càceres	4,6 %
Almeria	12,5 %	Huelva	3,5 %
Còrdova	8,0 %	Valladolid	3,4 %
Granada	7,3 %	Múrcia	3,3 %
Sevilla	6,4 %	Màlaga	2,5 %
Cadís	6,1 %	Salamanca	2,4 %

es tracta de moviments migratoris relativament curts en l'espai.

Malgrat que Barcelona ocupa el primer lloc, l'impacte de la immigració a les colònies industrials de la Catalunya central és insignificant. És important, també, el nombre de persones provinents de les comarques de ponent, principalment del Segrià, de la Segarra, la Noguera, d'Urgell, gràcies a les comunicacions ferroviàries que hi havia entre Lleida i Manresa. En canvi, les comarques meridionals que havien aportat mà d'obra en algunes colònies com el Burés i el Borràs a la segona meitat del XIX i primers del XX en aquest període tenen molt poca importància.

Finalment el quadre 6 recull les principals dades de la immigració procedent d'altres zones de l'estat. Com es pot veure, la majoria de les persones van arribar d'Andalusia, sobretot de les províncies de Jaén i Almeria. El total de vinguts d'aquesta comunitat, se-

gons els censos dels vuitanta, representen el 65 % del total d'immigrants de fora que van arribar a treballar a les fàbriques tèxtils de la vora dels rius Cardener i Llobregat. O dit d'una altra manera. De cada deu persones que arribaven a treballar a les colònies industrials de Catalunya, entre sis i set eren andaluses.

Segueixen en importància els arribats d'Extremadura i d'algunes zones de Castella. En els tres casos es tracta de zones rurals i amb un excendent de població nombrós que, com a conseqüència de la liberalització econòmica, es va veure obligada a marxar cap a les zones més industrialitzades de l'estat.

Al llarg del present article hem ressaltat la importància del fenomen migratori en el poblament de les colònies industrials. L'anàlisi d'aquest fenomen a la segona meitat del segle XX ens posa de manifest la importància dels vinguts de les zones més properes,

com a conseqüència d'una forta mobilitat laboral entre colònies; la importància dels vinguts d'altres comarques de Catalunya frontereres, i, a partir dels anys seixanta, l'arribada d'immigrants procedents d'altres zones de l'estat, sobretot d'Andalusia.

Notes

- (1) TERRADES, I., *Les colònies industrials*, Edicions Laia, pàg. 131 i ss., 1979. El citeu entre altres. SERRA, R. i VILADÉS, R., *La colònia Pons de Puig-reig*, Edicions de l'Albí, pàg. 73-77, 1987.
- (2) SERRA, J. M., *La colònia de Palà de Torroella: esquema històric* dins Dovella, núm. 4, pàg. 19-24, 1982.
- (3) PUNTI, A. i SERRA, J. A., *Estudi demogràfic de la colònia Burés*, (treball inèdit), 1974.
- (4) A partir d'aquest moment no tenim en compte aquesta població, atesa la seva poca importància demogràfica ja que representa només un 0,4 % del total de la població analitzada. A més, en alguns casos el seu origen pot ser

d'un municipi de l'estat i que haguessin emigrat d'Alemanya o França i després tornessin a l'estat espanyol.

- (5) COMAS, F., *Industrialització i Immigració* dins *L'activitat industrial a la Catalunya interior*, Miscel·lània d'Estudis Bagencs, núm. 6, pàgs. 79-105, 1989.
- (6) Les dades de Catalunya, el Bages i el Berguedà s'han extret de *La població de Catalunya, 1975-1986. De l'explotació demogràfica al creixement zero*, Generalitat de Catalunya, 1991.
- (7) Per exemple la colònia Vidal (Puig-reig) va passar d'uns cinc-cents treballadors a principis dels quaranta a més de sis cents a primers dels seixanta segons SERRA, R., *La colònia Vidal de Puig-reig*. MNTEC i Museu de la colònia Vidal, 2002.
- (8) El nombre d'immigrants de Manresa que van a les colònies industrials en aquells anys només representa un 1,3 % del total de la seva població.

Francesc Comas i Closas, geògraf, mestre i professor d'IES

FARMÀCIA

J. Viladés

ANÀLISIS CLÍNIQUES
FORMULES MAGISTRALS

Tel. 93 822 70 13

Ctra de Ribes 1, - 08694 Guardiola de Berguedà

Ctra. Sant Fruitós, 32 - bxs.

Tel. 93 821 45 90

Fax 93 821 45 91

08600 Berga

 PLANA
a s s e s s o r i a s . l